

צמחי בר בגן הנוי

המשך מן הגיליון הקודם

אסיקת פרחים

אביגיל היר

צילומים: אביגיל היר, אורי פרגמן-ספיר, משה שחר, שמואל הירש

צמחי בר משולבים לרוב בגן הנוי, על פי תכונותיהם הגנניות ולא בהתאם לתפיסה כוללת. בחלקו הראשון של המאמר עמדתי על הערך הרגשי הקיים כלפי צמחי הבר וכן תיאורתי את חשיבותם לשימור המערכת האקולוגית הקיימת בארץ.

פורטו הסתייגויות משילובם של צמחי הבר בגן הנוי, כאשר המסקנות אליהן הגעתי, הן, כי אין יתרון אגרטיבני בשילוב צמחי בר בגן הנוי וכי צריך להכיר את תכונותיהם הגנניות לפני שמשלבם אותם בגן. כמו כן, הצגתי גישות שונות, לפיהן ניתן לשלב צמחי בר בגן הנוי. בחלק זה של המאמר, אמשיך ואפתח את הדיון בשאלה: כיצד מיישמים ומגבירים את השימוש בצמחי הבר בגן הנוי ואתן דוגמאות מהנעשה בתחום זה בגני הארץ.

שיטות אגרטיבניות

כאמור, לצמחי בר דרישות אגרטיבניות השונות לעיתים מאלו של צמחים אחרים השתולים בגן. כדי לשלבם עם צמחי תרבות, ניתן לנקוט בשיטות אגרטיבניות דוגמת השקיה באמצעות קווי השקיה נפרדים לקבוצות צמחים שונות, וכן טיפול בעשבים באמצעות כיסוח או שימוש בחיפוי. כך תימנע השפעת קוטלי עשבים על נביטת צמחים עונתיים והצצת גיאופיטים.

בדיקה, אקלום וברירת זנים ומינים המתאימים לגן

קיימים צמחי בר רבים שנראה כי קיים אצלם פוטנציאל להשתלב בגן הנוי. צמחים דוגמת אכילאה ריחנית, געדה כרתית, מישויה פעמונית, מיני קדד, דודבדבן שרוע ועוד, אך דרישות הגידול של צמחים אלו עדיין אינן מוכרות. יתכן והדרך להכניסם לתודעה הגננית יכולה להיות על ידי יצירת חלקת

מדריכה מקצועית ראשית (ממ"רית בכירה) לנגנות ונוי תחום פרחים, הנדסת הצומח, גננות ונוף אגף פרחים, שה"מ, משרד החקלאות ופיתוח הכפר

תצפית, דוגמת חלקת התצפית לצמחים רב-שנתיים שהוקמה על ידי עיריית ירושלים. חלקה שכזאת יכולה להיות מוקמת בשיתוף גנים בוטנים, שיספקו זרעים ושתילים. לאחר שיושגו נתונים לגבי אופן גידולם ומידת הצלחתם של צמחים שונים, ניתן להציע למשתלות ליצור מהם שתילים.

שתלנות

שתלנות של צמחי בר נדרשת כדי לעודד את שילוב צמחי הבר בגן הנוי. בנושא זה ישנו מצב של "ביצה ותרנגולת", פעמים רבות גננים וחובבים מחפשים צמחי בר לגנים, אך אלו אינם מצויים במשתלות, ולעיתים קיים מצב הפוך בו שתלנים מייצרים צמחים, אך אלו אינם מוכרים דיים ונותרים על המדפים במשתלה. על השתלן המעוניין לקדם את נושא צמחי הבר לעבור ראשון עליו וכמה "משוכות": בשלב ראשון עליו לקבל היתר מרשות שמורות הטבע והגנים כדי לאסוף חומר ריבוי מן הבר. בשלב השני עליו ללמוד את שיטות הריבוי של הצמחים המבוקשים, ולאחר מכן לברור מינים זונים. פיתרון של בעיות אגרטיבניות אפשרי לאחר

לימוד. לדוגמה, כדי למנוע את השונות בנביטת צמחים חד-שנתיים, ניתן להנביט את הזרעים במשתלה ולמכור לציבור שתילונים בכוסיות או במגשי "חיש-שתיל". דבר זה יאפשר גם את שילובם עם צמחים חד-שנתיים תרבותיים, שיישתלו בעונות שונות. במשתלות המכירה יש להעמיק את הידע וההיכרות של המוכרים והיועצים למיניהם עם צמחי הבר ודרכי גידולם; כך יוכלו להזרים את הידע לציבור הקונים ולהדגיש בפניהם את היתרונות והאפשרויות בשילוב של צמחי הבר. כמוכר, שעם העמקת הידע יש להגביר בהתאמה את מצאי השתילים במשתלה (הן במגוון והן בכמות).

קצת מניסיונם של גננים חובבים

בארץ קיימות גינות חובבים המבוססות אך ורק על צמחי בר. בקיבוץ נתיב הל"ה מקיים עתי יופה גן של צמחי בר מזה 45 שנה. גודלו של הגן כשלושה דונם. ביישוב נהלל קיים גן ציבורי שגודלו כשלושה דונם - גן המטופח באהבה על ידי ניצה ועלי דרומי הדרים בשכונת לו. גם בכפר יהושע הוקם לאחרונה על פני שטח של 1.5 דונם "גן איריס" המטופח בידי אילן טל, תושב הישוב.

משיחות עם עתי, ניצה, עלי ואילן למדתי כי סוד ההצלחה טמון בהכרת תנאי הגידול אותם דורשים הצמחים.

ארבעת הגננים מציינים כי צריך להכיר היטב את הצמחים ודרישותיהם וכי יש להשתדל ולתת להם תנאים הדומים לבית הגידול הטבעי. כמו לגבי כל צמח תרבות המצוי בגן הנוי, חשובה ההתאמה של צמחי הבר לתנאי הסביבה (למשל תנאי הארה או עוצמת הרוח). מסתבר שבגידול צמחי בר, ישנה חשיבות רבה לתנאי הקרקע, לטיובה ולמידת ההשקיה.

תנאי קרקע

בשלושת הגינות שולבו סוגי קרקע ומסלע בהתאם לבתי הגידול של הצמחים. אילן מספר: "יש לי חול, קרקע בזלתית, קרקע כבדה (מעמק זרעאל), חמרה, טוף עדין, טרה רוסה, רנדזינה, לס וגם תערובת להנבטה". עלי וניצה מספרים כי הצליחו בהכנת ערוגת צמחי

לימוד. לדוגמה, כדי למנוע את השונות בנביטת צמחים חד-שנתיים, ניתן להנביט את הזרעים במשתלה ולמכור לציבור שתילונים בכוסיות או במגשי "חיש-שתיל". דבר זה יאפשר גם את שילובם עם צמחים חד-שנתיים תרבותיים, שיישתלו בעונות שונות. במשתלות המכירה יש להעמיק את הידע וההיכרות של המוכרים והיועצים למיניהם עם צמחי הבר ודרכי גידולם; כך יוכלו להזרים את הידע לציבור הקונים ולהדגיש בפניהם את היתרונות והאפשרויות בשילוב של צמחי הבר. כמוכר, שעם העמקת הידע יש להגביר בהתאמה את מצאי השתילים במשתלה (הן במגוון והן בכמות).

דרך נוספת לקרב את צמחי הבר אל הקונים, היא באמצעות הקמת פינות הדגמה במשתלות, שתתבססנה על צמחי בר, או על שילובם עם צמחים אחרים. כדאי ליצור פינה בה בכל עונה מוצגים צמחי בר אשר נראים במיטבם. כך גם תתאפשר הכרת רצף של צמחים בעלי אפקטים קישוטיים, המתבטאים בעונות שונות, דבר המאפשר גן נאה בכל עונות השנה.

הנעשה בארץ בשילוב צמחי בר בגינות הציבורי

בחלק מן היישובים בארץ כבר מבלבלת המודעות לשילוב צמחי בר בגן הנוי. אסתר, תושבת היישוב קורנית תיארה לפני את שמתרחש ביישובה וביישובים סמוכים. לדבריה, בגינות הציבורי יש אזורים שמוקצים במיוחד לגידולי בר, כך קל יותר לטפל בהם. בקורנית יש אזור הנקרא "הבוסתן" ובו נשתלו עצי פרי האופייניים לארץ דוגמת פיקוס התאנה, מיני תות ורימון מצוי. עצי פרי אלו משולבים עם צמחי בר שצמחו באזור זה במקור, כמו אלת המסטיק, אלה ארץ-ישראלית ואלון מצוי. בנוסף לצמחי הבר המקומיים נשתלו ונזרעו פרחי בר. בכניסה למנוף לדוגמה, הוטמנו פקעות רבות של כלנית מצויה, מהן "הציצו" פרחים "הצובעים" את צידי הכביש.

הגנים בקרית-טבעון, כמעט כולם, הם שילוב של

של המוכרים והיועצים עם צמחי הבר ודרכי גידולם

במשתלות המכירה יש להעמיק את הידע וההיכרות

סיני ונגב רק לאחר שיצרו ערוגה בה התשתית הקרקעית הייתה נכונה.

סיוב הקרקע

בשלושת הגנים מתקיימת העשרה בחומר אורגאני (קומפוסט, זבל בקר).

השקיה

למידת ההשקיה משמעות רבה - ישנם צמחים דוגמת צתרנית משובלת, להם השקיה רבה מדי

תגרום לריקבון שורשים ולתמותת הצמח. יש לתת תשומת לב לכך, כי ההשקיה צריכה להינתן בעונות הצמיחה ולא בעונת התרדמה. עתי משקה חלק מהצמחים הרבי-שנתיים בשנה שנתיים הראשונות. במידה ויש הפוגה ארוכה בין גשמים - הוא מוסיף מים גם פעם או פעמיים בעונת הגשמים. הוא מדגיש, כי פרט לברכות ואזורי לחות בודדים - אין השקיה בקיץ. לדבריו, לחלק מן הצמחים, השקיה בקיץ מסוכנת.

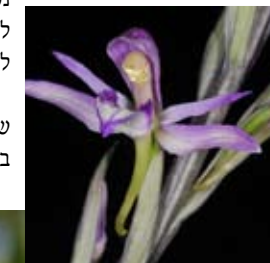

סיכום

צמחי בר משובלים בגן הנוי על פי תכונותיהם הגנניות. קיים ערך רגשי לשילובם בגן, אך בכל זאת, מרבית הגנים מבוססים על צמחי תרבות.

שילוב של צמחי בר בגן הנוי דורש הכרה וידע לגבי הצמחים. ניסיונות שנעשו בעבר ללא לימוד והכרה, נכשלו וגרמו אצל חלק מהציבור לתחושה כי שילוב זה בעייתי לעיתים.

במאמרי ניסיתי להקנות דרכים, שתאפשרנה את העלאת השימוש בצמחי בר בגן הנוי. בחנתי תחומים

ניצול מאפיינים חיוניים

ההתאמות הקיימות בצמחי הבר לתנאי הארץ הקשים יכולות להיות מנוצלות במקומות שונים בגן התרבותי. אלה ארץ-ישראלית, שנאלצה להסתגל ללחצים של כריתה, שריפה ורעיקה מגלה יכולת התחדשות מצוינת. ישנם צמחים המסוגלים לגדול בנישות קשות, דוגמת צל אורנים (עצבנית החורש) ואילו איטיות הצומח של חלק מצמחי הבר יכולה לשמש במקומות בהם נדרשת תכונת זו (למשל מתחת לקווי השמל).

בגן בו מעוניינים במשיכה חיובית של בעלי חיים, יש יתרון להתאמה רבת דורות הקיימת בין צמחים מסוימים לבעלי חיים. שתילת פיגם מצוי, תביא ברוב המקרים את פרפרי זנב סנונית נאה. בין ענפי אלה ארץ-ישראלית, נמצא בהרבה מקרים ציפורי סבכי ממינים שונים.

שונים בהם ניתן לקדם את הנושא (חינוך והסברה, לימוד, שתלנות ועוד). הצגתי גישות שונות לשילוב צמחי בר בגן הנוי (גן מודגש, גן משולב ועוד). נתתי דוגמאות לשילוב צמחי בר מגנים שונים בארץ ופרטתי גישות ושיטות אגרור-טכניות, שיקלו את מלאכת הגננים. אני מקווה, כי במאמר זה קדמתי את נושא צמחי הבר ולו במעט. אני מקווה, כי גם בנוטיית תזכורה בבגרותן, את פריחת החצבים ועונתם.

תודה מקרב לב, לאנשים איתם היה לי

שיג ושיח לקראת הכנת המאמר:

דודי אוהל, נעמה אשל, עוזי בן-צבי, אורליה גלזמן, יהודית גרמי, עלי וניצה דרומי, רקפת הדר-גבאי, אזובין דגול, אריאל הירשפלד, לארי הריס, מיכל זוסמן, אילן טל, עתי יופה, ארנון כפיר, אסתר כץ, דבי לרר, מיכל נהרי, דרור ניסן, נאוה סבר, שוש עינב, מרב עמית, חיותה פועם, אורי פרגמן-ספיר, צביקה פרידמן, אורון פרי, גיל רביב, יולה רייטמן, געדון שריג

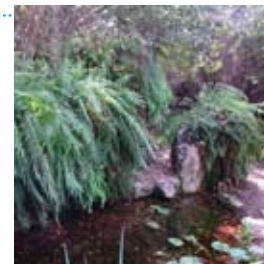
רשימת ספרות:

אבישי מיכאל. 1988. העקרונות של שילוב צמחי בר בגן הנוי. גן נוף, מ"ג: י"ז
אלמליח דני. 2000. זהות ישראלית. גן נוף נ"ה: ז'
בנימיני זוני. 2003. פרחים מעופפים. גן נוף, נ"ח: ב'
גלון ישראל. 1988. גן של צמחי בר. גן נוף מ"ג: י"א
גרטמן יואב ואביגיל הלר. 2006. צמחי בר בגן הנוי. חוברת בהוצאת משרד החקלאות ופיתוח הכפר והגן הנוטי Grevillea spp

האוניברסיטה בגבעת-רם ירושלים. הל-אור יצחק. 1988. דרך אמצע בשילוב צמחי בר בגן הנוי. גן נוף מ"ג: י"ב
הלר אביגיל. 1999. גן צמחי הבר. גן נוף. נ"ד, ג: 14 - 17
הצופה אוהד. מידע בעל פה.
סבר נאוה. מידע בעל פה.
פרגמן אורי. 1999. תרבות גיאופיטים גדלים כבר לתנאי גן. משרד החקלאות, תל-אביב.

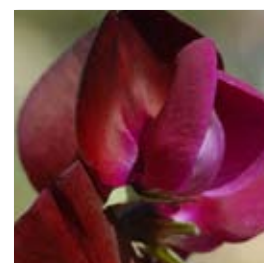
שמות מדעיים של צמחים במאמר

אנכות החרטומים Ziziphora clinopodioides
אזובית רמון Origanum ramonense
אנרון מדגסקרי madagascariensis Cryptostegia
אגס סורי Pyrus syriaca
אגפנתוס אפריקאי Agapanthus africanus
אדר סורי Acer obtusifolium
אורן ירושלים Pinus halepensis
אזובין דגול Lavandula stoechas
אזובית מצויה (אזוב מצוי, זעתר) Majorana syriaca (Origanum syriaca)
אחירותם החורש Spartium junceum
אט אירופי Lycium europaeum
איריס (אירוס) הגלכוע Iris haynei
אכילאה ריחנית Achillea fragrantissima
אלה ארץ ישראלית Pistacia palaestina
אלה סינית Pistacia chinensis
אלון השעם Quercus suber
אלון התבור Quercus ithaburensis
אלון מצוי Quercus calliprinos
אלת המסטיק Pistacia lentiscus
אשחר ארץ-ישראלי Rhamnus lycioides
אשחר רחב-עלים Rhamnus alaternus
אשל הפרקים Tamarix aphylla
בוגנוויליאה (מינים שונים) Bougainvillea spp
בר-זית בינוני (media) Phillyrea latifolia
גדילן מצוי Silybum marianum
געה כרתית Teucrium creticum
גרובילאה (מינים שונים) Grevillea spp

דונדבן שרוץ Cerasus prostrata
דיאטס (מינים שונים) Diets spp
הדס מצוי Myrtus communis
הטרומלס קטלבי Heteromeles arbutifolia
הרדוף הנחלים Nerium oleander

ורד הכלב Rosa canina
זעזועית (מינים שונים) Briza spp
חנצלת החוף Pancrattium maritimum
חוח Scolymus spp
חוטמית זיפנית Alcea setosa
חצב מצוי Urginea maritima
חרוב מצוי Ceratonia siliqua
חרצית עטורה Chrysanthemum coronarium
יערה (מינים שונים) Loniceria spp
כליל החורש Cercis siliquastrum
כלמינתה אפורה Calamintha incana
כלנית מצויה Anemone coronaria
לכנה רפואי Styra officinalis
לכן עלה (מינים שונים) Leucophyllum spp
לע ארי הגדול Antirrhinum majus
לוטס (מינים שונים) Cistus spp
מורינגה רותמית Moringa peregrina
מורן החורש Viburnum tinus
מישיה פעמונית Michavxia campanuloides
מיש דרומי Cercis australis
מקור חסידה (מינים שונים) spp. Erodium
מורה משולשת Salvia fruticosa
נרקיס מצוי Narcissus tazetta

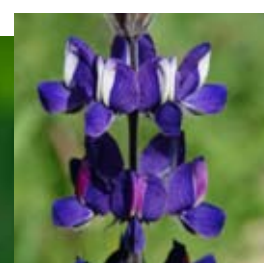
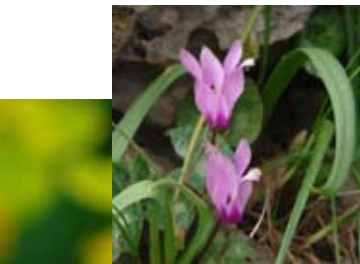
סיפן התבואה Gladiolus italicus
סתונית היורה Colchicum stevenii
עוזר אדום Crataegus azarolus
יצהרון מכסיף (עץ השמן המכסיף) Elaeagnus angustifolia
ער אציל Laurus nobilis
עירוני צהוב Asphodeline lutea
עצבנית החורש Ruscus aculeatus
פיקוס התאנה Ficus carica
פרג אגסי (subpiriforme) Papaver umbonatum

פיגם מצוי Ruta chalepensis
פשתת שעירה Linum pubescens
צפורנית (מינים שונים) Silene spp
צתרנית משובלת Thymra spicata
קדד (מינים שונים) Astragalus spp
קוציץ Acanthus mollis
קורנית מקורקפת Coriodothymus capitatus
קחון (מינים שונים) Anthemis spp
קטלב מצוי Arbutus andrachne
קטלב משונן Arbutus unedo
קידה שעירה Calicotome villosa
קיפודן מצוי Echinops adenocaulos
קריסה (מינים שונים) Carissa spp
קרקש צהוב Colutea istria
רוסמרין רפואי Rosmarinus officinalis
רותם המדבר Retama raetam
רימון מצוי Punica granatum
רקפת מצויה Cyclamen persicum
רתמה קוצנית Gelista fasselata
שום (מינים שונים) Alliums spp
תגית מצויה Scabiosa prolifera
תורמוס הריים pilosus Lupinus
תות (מינים שונים) Morus spp
תלתן (מינים שונים) Trifolium spp

שמות מדעים של ציפורים ופרפרים המזכירים במאמר

זנב סנונית נאה (=מצוי) Papilio machaon syriacus
כחליל הקרקש Iolana alfierii
סבכי sylvia
חוחית Carduelis carduelis

כמו לגבי כל צמח תרבות המצוי בגן הנוי, חשובה ההתאמה של צמחי הבר לתנאי הסביבה, למשל תנאי הארה או עוצמת הרוח. בגן בו מעוניינים במשיכה חיובית של בעלי חיים, יש יתרון להתאמה רבת דורות הקיימת בין צמחים מסוימים לבעלי חיים

למידת ההשקיה משמעות רבה - ישנם צמחים דוגמת צתרנית משובלת, להם השקיה רבה מדי תגרום לריקבון שורשים ולתמותת הצמח. יש לתת תשומת לב לכך, כי ההשקיה צריכה להינתן בעונות הצמיחה ולא בעונת התרדמה

